

Moronijev “Portret mladića” u Strossmayerovoj galeriji

Sanja Cvetnić

Strossmayerova galerija starih majstora HAZU, Zagreb

Izvorni znanstveni rad - 75 Moroni, G.

10. lipnja 1992.

Dosadašnji sastavljači kataloga Strossmayerove galerije nisu “Portret mladića”⁽¹⁾ smatrali osobito značajnim djelom. Iako prisutan u zbirci od 1895. godine, spominje se samo tri puta, i to u katalozima 1911., 1917.⁽²⁾ i 1922. godine,⁽³⁾ i to kao djelo “Mletačke škole”. Na inventarnoj kartici⁽⁴⁾ uz odrednicu škole označen je i vrlo širok vremenski period (XVI. - XVII. stoljeće).

Portret prikazuje u lijevom poluprofilu lice mlađeg, tamnokosog muškarca s bradom i brkovima, te poprse na neutralnoj, sivozelenoj pozadini. Snažni kontrast postignut

Neatribuirani “Portret mladića” iz Strossmayerove galerije, označen u inventaru (S.G.-355) kao Venecijanska škola XVI. ili XVII. stoljeća, pokazuje izražene srodnosti u modelaciji, impostaciji portretiranog, odabiru formata s nekim portretima G. B. Moronija. “Portret mladića” u zbirci Goge, Firlle Place, najbliža je analogija našoj slici i podudara se s njom u komponiranju unutar formata. Tijekom nedavnog restauriranja otkriveno je da je slika bila rentoalirana, da je bila prilagođena ovalnom okviru, te da su uglovi naknadno dodani.

Talijanski istraživač Federico Zeri uočava ovo djelo, a Mina Gregori ga publicira u monografiji “Giovan Battista Moroni - tutte le opere” (Bergamo 1979). Formalnom i komparativnom analizom autorica potvrđuje da je zagrebački “Portret mladića” djelo Giovan Battista Moronija nastalo oko 1560 godine.

je bijelim ovratnikom na kojemu se reflektiraju odsjaji obraza (ružičastobijeli) i tamnomodrog haljetka. Desni krak ovratnika i desna trećina lica su u sjeni.

Linija nježno konturira cjelokupni lik, ali i pojedine dijelove lica: ovalne oči, uzak i ravan nos, pune usnice i reljefnu ušku, te čipkasti obrub ovratnika.

Izvor svjetlosti je s desne strane. Ono difuzno osvjetljava i modelira lice stvarajući blage sjene i meke prijelaze. Jača zatamnjenja koncentriraju se samo na lijevoj strani, uokvirujući jagodicu obraza, oko očne duplje i uz zadebljanje čela.

Koloristički neutralne boje draperije (tamno-plava boja haljetka zbog naglašenog kontrasta sa svijetlim ovratnikom stvara dojam gotovo crno-bijelog rješenja) i pozadine (sivi ton s primjesom zelene) ističu lice, nježno oblikovano svjetlosnim prijelazima kao najistaknutiji dio slike.

Slijedeći atribuciju, odnosno rukom pisanu opasku: “Moroni (Zeri)” na poledini inventarne kartice, našla sam podatak da je ta slika već zapažena i dugo prisutna u talijanskoj literaturi. U monografiji “Giovan Battista Moroni - tutte le opere” Mina Gregori je 1979. godine publicirala fotografiju⁽⁵⁾ uz ovaj opis:

¹ Ulje na platnu: 0,412 x 0,340.

² Akademijaska galerija Strossmayerova, Zagreb 1911., 4. izdanje; Akademijaska galerija Strossmayerova, Zagreb 1917., 5. izdanje. Sastavljač obaju kataloga bio je Josip Brunšmid.

³ Petar Knoll, Akademijaska galerija Strossmayerova, Zagreb 1922., 6. izdanje.

⁴ SG-355.

"Conservato nei depositi, e' stato restituito al Moroni da Federico Zeri (com.or.). Il dipinto e' notevolmente guasto e in passato e' stato ridotto a formato esagonale. La resa della luce sul viso, nonche' il taglio della barba e dei baffi, la forma del colletto rialzato indicano una datazione intorno al 1560 o poco prima."⁶

Nekoliko portreta u opusu Giovan Battista Moronija (Albino između 1520. i 1524. - 1578.) pokazuju vrlo izražene srodnosti sa zagrebačkim "Portretom mladića" u modelaciji, impostaciji portretiranog, odabiru formata, te u "morelijanskoj" komparaciji pojedinih dijelova glave, na primjer, u obliku očiju i ušiju na "Portret muškarca", zbirka Duke of Devonshire,⁷ ili "Poprsje muškarca", zbirka Duca di Hernani, Madrid, ili "Portret mladića", zbirka Gage, Firle Place.⁸ Ova potonja najbliža je analogija našoj slici. Položaj, modelacija, a naročito odnos svjetlosti i sjene na glavi gotovo su identični kao i komponiranje unutar formata. Razlika je samo u odnosu ramena i glave: na slici iz zbirke Gage rame je okomito na plohu slike, na našoj je položaj bliži dijagonalnom.

Govoreći o poznatom "Portretu muškarca" iz 1553. godine,⁹ Venturi primjećuje da je već tada formirano Moronijevo kolorističko određenje "nell' ombra girgia del fondo, da cui stacca la figura del gentiluomo, il volto

dalle carni fresche rasate, la veste nerazzurra, con luci argentine"¹⁰ - prisutni su dakle kromatski odnosi koji se na našoj slici u potpunosti ponavljaju.

Tijekom šestog desetljeća činkvečenta Moroni se uglavnom zadržava u Bergamu i tamo pronalazi naručioce "nell' aristocrazia, che come quella delle altre città venete dell' entroterra, al di la' dei suoi rapporti con Venezia era legata strettamente alla Spagna."¹¹ Kaleidoskop portretiranih osoba nije sačinjen samo od papa, dvorana i ministara kao u Tiziana. Naprotiv, Moronijevi modeli su: učitelji i svećenici, krojači i gradska gospoda, časne majke i ratnici, mlade dame i njihovi udvarači - danas uglavnom anonimni protagonisti bergamske svakodnevice sačuvani za pokoljenja u svojim najboljim odjelima. U tu grupu treba svakako ubrojiti i mladića sa zagrebačke slike, jer nam nikakvim posebnim oznakama ne odaje svoj ugled ili značajno zanimanje. Ovratnik je posebno skroman¹² s tankim i jednostavnim ukrasnim rubom. Melankolično ozračje karakterizira čitavu grupu portreta nastalih u tom razdoblju. Sjetni veo nalazimo i u "Portretu mladića" iz Strossmayerove galerije, pogotovu u pogledu uprtom u gledaoca s lagano spuštenim kopcima.

Tijekom ratnog razdoblja u Hrvatskoj, u kojem su djela iz stalne postave Strossmayerove galerije zbog sigurnosnih razloga sklonjena i time prekinut redoviti program njihova održavanja, restauratorica Nelka Margreitner rado se prihvatila rada na "Portretu mladića" iz depoa. Krajem svibnja 1992. godine izvijestila je o rezultatima čišćenja i sondiranja slike:

"Slika je ranijim restauratorskim zahvatom rentoalirana, a iz tog vremena vjerojatno potječu i naknadno dodani uglovi, te napinjanje slike na četvrtasti donji okvir. Naime, sondiranjem slike otkrilo se da je u originalu bila oval.¹³ S obzirom da je slika u dobrom stanju, te nema novonastalih oštećenja, odlučilo se pristupiti samo čišćenju

1. Giovan Battista Moroni, "Portret mladića", Strossmayerova galerija HAZU, Zagreb, tijekom restauriranja. Vidljiva su oštećenja i naknadno dodani dijelovi, kojima je oktogonalni format slike ponovno pretvoren u pravokutni.



⁵ U okviru opsežne zbirke studija objavljenih pod zajedničkim nazivom "I pittori bergamaschi", Bergamo 1979, Poligrafiche Bolis Bergamo, s.337, br. 4.

⁶ M. Gregori, n. dj. s. 314.

⁷ A. Venturi, n. dj. s. 213, sl. 179.

⁸ M. Gregori, n. dj., s. 340, 342, 337.

⁹ A. Venturi, *Storia dell' arte italiana*, IX., IV., s. 215, sl. 181. Slika je signirana: "DI SETTEMBRE ALLI XX DEL M. D. LII D. V. S." Od 1821 do 1921 nalazila se u Neues Museum, odnosno Kaiser Friedrich Museum u Berlinu, zatim prelazi u privatno vlasništvo Boehler i Cassirer, Contini i Kress da bi naposljetku završila u Honolulu Academy of Arts (Hawaii, USA).

¹⁰ A. Venturi, n. dj., ss. 213, 214.

¹¹ M. Gregori, n. dj., s. 99.

¹² Usp. istovrsni modni detalj podignutog ovratnika, popularnog šesdesetih godina XVI. stoljeća, na "Portretu mladića" ("Conte Lupi?", London, National Gallery, inv. br. 3129; sl. u M. Gregori, n. dj., s. 346), koji je sav od čipke, a podržava ga štiti krzneni ovratnik.



2. Giovan Battista Moroni, "Portret mladića", Strossmayerova galerija HAZU, Zagreb. Stanje nakon restauriranja.

lica slike. Vrlo je vidljiv stari, potamnjeni lak i retuši, te loši prethodni zakiti koji imaju tendenciju otpadanja.

¹³ Među Moronijevim portretima ne nailazimo na niti jedno djelo koje je elipsoidna oblika. Dva tonda pravilno kružnog oblika sa svetačkim likovima sv. Doroteje i sv. Katarine Aleksandrijske iz Budimpešte (Szépművészeti Múzeum, inv. br. 1243/179 i 1245/144) iznimni su Moronijev format. Na očišćenoj površini slike linije reza na kutovima djeluju ravno, a ne zakrivljeno, a prijašnji format uglato, poput nepravilnog oktogona, a ne heksagona kako piše M. Gregori (n. dj, s. 314). S obzirom na dosljednu pravokutnost Moronijeva portretnog formata vrlo je vjerojatno da je i originalni format bio pravokutan, a da su uglovi naknadno odsječeni, a nakon toga ponovno vraćeni restauriranjem koje je prethodilo današnjem.

¹⁴ Procjena o dvadeset posto oštećene površine je isključivo kvantitativni pokazatelj jer, kao što se vidi na fotografiji, oštećenja slike bila su znatna, ali srećom na manje važnim dijelovima lica, tako da su se oči s obrvama, usta, nos i uho očuvali u izvornom stanju.

Nakon čišćenja postalo je vidljivo da su se zakiti i retuši nalazili na oštećenjima koja imaju oblik pruga raznih debljina i smjerova. Te su pruge vjerojatno posljedica presavijanja slike u nekom ranijem razdoblju, a to je uvjetovalo i otpadanje slikanog sloja na tim mjestima. Kako nedostaje nešto slikanog sloja na još nekim manjim oštećenjima, procjenjuje se da sada postoji oko osamdeset posto originala."⁽¹⁴⁾

Preuzimajući usmeno citirano mišljenje Federica Zerija i atribuciju Mine Gregori, dopunjujući ih i provjeravajući komparativnom analizom s adekvatnim djelima istog autora i autopsijom očišćena lice zagrebačke slike, možemo zaključiti da je "Portret mladića" djelo Giovana Battista Moronija nastalo u bergamskom razdoblju oko 1560. godine.

Riassunto

"BUSTO DEL GIOVANE" DI GIOVAN BATTISTA MORONI NELLA GALLERIA STROSSMAYER

"Busto del giovane" della Galleria Strossmayer, presente nell'inventario (S.G.-355) come un'opera della scuola veneta del Cinque o Seicento, mostra notevoli somiglianze nella modellatura, nell'impostazione, nel formato e nella comparazione morelliana dei dettagli con alcuni ritratti di Giovan Battista Moroni. Il "Busto del giovane" nella collezione Gage, Firlé Place e' l' analogia piu' vicina al nostro quadro e concorda con esso anche nel taglio. Durante i recenti restauri e' identificata la rintelaiatura e l'aggiunta degli angoli, cioe' che il quadro ha avuto prima la forma ovale che però non era la forma originale.

Lo studioso italiano Federico Zeri ha già notato il quadro e Mina Gregori l'ho ha pubblicato nella monografia "Giovan Battista Moroni - tutte le opere" (Bergamo 1979, pp.314,337, ill.4). L'analisi strutturale e comparativa confermano che il "Busto del giovane" di Zagabria e' un'opera di Giovan Battista Moroni databile intorno al 1560.